

HELMUT FISCHER

Hennef

STARI DEMONI – NOVI KONTEKSTI: DEMONSKI LIKOVI U SUVREMENIM PREDAJAMA

Autor polazi od pretpostavke da su demoni psihičke stvarnosti. Kao ispričana stvarnost postvaruju se u pričama. Te priče – pisane ili usmene – pripadaju književnoj vrsti predaje. Demonološke su predaje vjerojatno najveća skupina tradicijskih predaja i zrcale postojeća ili nestala vjerovanja u svijet nastanjen demonima. Propituju se motivi suvremenih priča o susretu s nepozvanim demonskim putnikom koji se nepozvan penje na kola (jarac, užareni čovjek) i potom nestaje, te predaje o "nestalom autostoperu" i o "crnoj ženi", koja se kao slučajna suputnica pojavljuje na mjestu stvarne automobilske nesreće. Autor smatra da je i suvremenim predajama cilj tumačenje i razumijevanje neobjašnjivog i nevjerojatnog jer se ljudi i danas osjećaju ugroženima i pričanjem priča žele ublažiti svoju nesigurnost.

Ključne riječi: suvremene predaje, demoni, Europa

Stvarni demon

Zbilja postoji neovisno o tome kako je ljudi shvaćaju. Štoviše, i čovjek je dio tog stvarnog svijeta koji opaža te ga nastoji usvojiti i razumjeti. Prepuštajući se stvarnosti svoje svakodnevice, on iz mnoštva postojećih pojedinosti bira one koje mu se čine najpotrebnijima za razumijevanje svijeta (Lenk 2000:61). Važno područje u koje čovjek nastoji prodrijeti jest područje neobjašnjivog. Čovjek razlikuje i imenuje elemente stvarnosti te im se približava interpretacijskim postupcima. No neobjašnjivo je ispunjeno strahom koji se povezuje s bićima s drugoga svijeta i njihovim pojavama na ovome svijetu, s demonima. Demoni su psihičke stvarnosti. Kao ispričana stvarnost se postvaruju u pričama koje projekcije ljudskih iskustava predmećuju u jeziku (Fischer 2001:11). Ispričano, psihološki

raspolaganje "demone", predmet svoga pričanja. Hoće li se i kako oni time baviti, ovisi o kontekstu.

Te priče, artikulirane usmeno ili pisano, pripadaju književnoj vrsti "predaje". Demonološke predaje vjerojatno su najveća skupina tradicijskih predaja (Röhrich 1971:15-26). Zbirke predaja, koje se u sve većem broju tiskaju od početka 19. stoljeća, njihovi su važni izvori. One zrcale postojeća ili nestala vjerovanja u svijet nastanjen demonima (Kramer 1972:892). Demonskim se bićima pripisuju nadnaravne sposobnosti i snaga, a pojavljuju se u ljudskom i životinjskom liku, kao predmeti te neodređene prikaze. Prema ljudskom poimanju svijet nastanjuju vještice i vragovi, smrt i mrtvi, duhovi zemlje te patuljci, kućni duhovi, duhovi zraka i vode, divlji ljudi i divlja vojska, životinjske utvare i kućni duhovi koji buče (*poltergeister*) te mnogi drugi (Petzold 1990). Njihova lokalna i regionalna imena i nazivi onemogućuju bilo kakav pregled (Röhrich 1951:456-468). Jednako je tako teško razgraničiti demone na duhove, utvare i sablasti. Jezična praksa obuhvaća tim skupnim pojmovima sve demonske pojave (Röhrich 1987:909-922; Fischer 1987:1187-1194). U pričama su prikazani kao likovi predaja.

Susret čovjeka s demonskim bićem potaknut će ga na izvješće o tom doživljaju. Ako slušatelji njegovu priču prihvate i počnu dalje prepričavati, čak je možda i zapišu te tiskaju, kritička će rasprava dobiti svoj predložak, bez obzira kakav on bio. Jasno je da su metode recepcije, stvaranja i širenja teksta usko povezane s aktualnim stupnjem znanstvenih spoznaja. Tako istraživači koji se Porajnjem bave od kraja 19. stoljeća nastoje zapisati usmene priče ovoga područja. Pritom se ne koriste samo pisanim izvorima već, kako bi što bolje dokumentirali prikupljenu građu, kazivače traže i na licu mjesta (Fischer 1989/90:13). Otto Schell, primjerice, prikupljao je građu u području Bergischer Land. U njegovoj zbirci *Bergische Sagen*, objavljenoj godine 1898., nalazi se i sljedeća mitska priča.

Tekst 1 **Zečja utvara. Usmeno. (Hilden)**

Sjeverno od Hildena nalazi se veliko seosko imanje zvano "Kleef". Nekad je preko potoka prolazio kolni put za Kempersdik. Čim bi kola stigla do potoka, na stražnji bi "zubac" kola skočio bijeli jarac. I čim bi se to dogodilo, makar kola bila i prazna, konji bi iz sve snage morali uprijeti e da bi ih pomakli s mjesta. Redovito su na obalu potoka stizali pokriveni pjenom i znojem. Tad bi jarac nestao, a kola bi neometano nastavila put (Schell 1898:132).

Izdavač je naveo mjesto te kako je došao do priče. Naznaka "usmeno" ne znači da je tekst zapisan od riječi do riječi, nego da je neposredno kazivan, a on ga je kasnije zapisao (Fischer 1988:85-109). Time je predmet

područje u vlasti demona dijeli od područja u kojem natprirodne sile ne djeluju. U liku bijelog jarca vrug pokušava kolima spriječiti prolaz (Herold 1987:918; Grober-Glück 1985/86:109-140). Skače na njih i nesrazmjerno ih otežava. Na drugoj obali potoka ovo sablasno biće nestaje. Tu je demon nemoćan.

Priređivač je predaju formulirao trijezno i bez emocija. No upravo takav stav zapisivača pojačava dojam vjerodostojnosti susreta s demonima u svakidašnjoj stvarnosti. Bitno jače djeluje, međutim, priča koju je tridesetih godina 20. stoljeća u okolici Bonna zapisao Josef Dietz.

Tekst 2

Užareni čovjek na kolima

Župnik se jednom uputio u posjet u selo N. Kako putevi bijahu loši, crkvenjak ga je morao voziti kolima. U početku dobro napredovaše. Odjednom će crkvenjak: "Kaž'te, velečasni, očemo dobro doć doma?" – "A zašto da ne?" odgovori župnik. – Uto odjednom ugledaše užarenog čovjeka. Kočijaš udari tući po konjima. Obojica počеше moliti. Ali što se više mole, to ih ovaj brže sustiže. Vidjela su mu se, kosturu, rebra u utrobi. Odjednom skoči i već sjedaše straga na krilu (stražnja daska na kolima). Sad crkvenjak počē psovati. Na to pade užareni čovjek nauznak i ispusti strašan krik: "Još jedan jedini Očenaš! Još jedan jedini Očenaš!" (I bio bih izbavljen) (Dietz 1965:tekst 415).

Ova predaja o užarenom ili plamenom čovjeku priča o čudnom događaju u svakodnevnu okruženju. Antropomorfnii demon koji se javlja kao plameni kostur i pripada u arsenal regionalnih duhova te ima i svoje ime, ovdje salijeće putnike na kolima. On je izgubljena duša, mrtvac koji se vraća opterećen krivnjom pa od živih traži pomoć u izbavljenju (Intorp 1984:970; Petzoldt 1990:74). Psovka umjesto molitve otjerala ga je natrag u čistište, a putnike na kolima riješila straha.

Obje predaje obrađuju motiv nepozvanog demonskog suputnika koji se privremeno penje na kola. Jarac-vrug nestaje kad se napusti magično zabranjeno područje. Izgubljena duša odlazi kad čuje snažnu kletvu. Ovaj se motiv pojavljuje u krugu priča o "nestalom autostoperu" (Thompson 1955-1958:E 332.3.3.1; Baughman 1966). Vjerovanje u postojanje, učinkovitost i obranu od demonskih sila još je živo potkraj 19. i na početku 20. stoljeća. Kazivači su vjerni slici svijeta koja priznaje bića iz neke druge dimenzije onkraj opipljive stvarnosti, kao i njihove intervencije u stvarnost što je opažamo. Taj se nazor temelji na mitskom vjerovanju koje ne sumnja u postojanje zagonetnog i čudesnog (Kemper 1987).

aktualnom stavu ljudi prema jednom odsječku njihove stvarnosti, prema natprirodnom (Petzoldt 2002:150). Opipljive indicije stvarnosti nedvojbeno su se promijenile. Obilježja urbano-industrijskog društva 20. stoljeća oblikuju odnos prema onostranim bićima. Suvremena tehnička dostignuća, automobil, željeznica i zrakoplov, radio, telefon i televizija, autocesta i brze ceste, robna kuća i supermarket zamijenili su pješaka i jahača, konja i kola, stazu i raskrižje, močvaru i šumu, konačište i groblje (Dégh 1975:99-101). No, promijenio se i stav prema predmetima pričanja koji potiču vjerovanje u postojanje demona i njihovu učinkovitost. Pitanje zbiljnosti prati svaku aktualnu priču (Röhrich 1987a:1280-1285). Uvjerjenje da postoje demonska bića ustuknulo je pred skeptičnom diskusijom.

Ove je promjene moguće pratiti u okviru terenskog istraživanja iz sedamdesetih godina 20. stoljeća u jednom dijelu Porajnja. Istraživač je uspio zapisati mnoge priče u kojima se javljaju demoni, no kritička ograđivanja kazivača i kazivačica ovdje su vrlo jasna. Zbirka *Pripovjedačko blago današnjice* sadrži sljedeću priču:

Tekst 3

Ispričo mi je to jedan neki dan. Jedan je u Uckerathu na benzinskoj – znaš ona Aralova benzinska – tamo je tankao. A tamo je bio jedan, neki dečko s dugom kosom i imo je vindjaknu. Pito ga je jel može s njim. Ovaj koji je tankao išo je u Siegburg. I kad su došli iza Hennefa, tako negdje između Zissendorfa i Stoßdorfa, a ovaj odjednom: "Tako, a sad na autoput za Köln!" – i gurnuo mu pištolj među rebra. Al je on šaltao i nije otišao na autoput. Vozio je kroz Buisdorf u Siegburg, brzo, 60-70. Sreća pa su svi semafori bili na zeleno. A u Frankfurtskoj ulici u Siegburgu, ispred policije, odjednom je stisnuo kočnicu, pa je ovaj s pištoljem odletio kroz šajbu. Odmah ga je zgrabila policija – bio je to odbjegli ubojica (Fischer 1978).

Inventar predmeta – automobil, benzinska postaja, autocesta i semafor – sastavni su dijelovi suvremenog mobilnog svijeta (Sanderson 1969:241-252). Spomenuta mjesta i ruta poznati su lokalnom stanovništvu. Vozač se ponaša ljubazno – spreman je povesti mladog autostopera. Ali on ima dva obilježja koja su u građanskom vrijednosnom sustavu u svakom slučaju negativna: duga kosa i vjetrovka upućuju na pripadnika alternativne scene. Opasnost postaje očigledna kad suvozač oružjem želi primorati vozača da promijeni smjer putovanja. Vozač, međutim, uspijeva ostati miran, primjenjuje tehnički trik i zločinca izručuje mjesnom organu vlasti.

Indicije stvarnosti uzete su iz repertoara industrijsko-urbane kulture. Nemoguće je u tome prepoznati demona. Stoga na njegovo mjesto stupa

razuma i inteligentne odluke. Demonsko se skriva u opasnom autostoperu i njegovu djelovanju (Bausinger 1958:251). Opasno i nečuveno još uvijek vrebada odasvud.

U drugim pričama demonska je apstinencija još izraženija. Između 1975. i 1990. godine prikupljena je građa za zbirku *Predaje današnjice*. Jedan od zapisa kazuje kako je božanski autostoper uspio doći do zemaljske vožnje autom i potom ponovno nestao.

Tekst 4 **Nestali autostoper**

Vozila se neka žena jednog posve normalnog dana autom kad uz cestu opazi autostopera. Bio je jako zgodan, plavi uvojci, blistave plave oči. Ali, nekako je ostavljao jako čudan dojam. Jedva da je otvorio usta, samo je rekao kamo bi išao, nikakvo određeno mjesto. Ne znam više točno kamo. I... da..., uvijek kad bi ga nešto pitala, on ne bi ništa odgovorio. Nakon nekog vremena je rekao da je on arhanđeo Gabrijel. Tad se ona jako prestrašila, pomislila je da je lud i... da, i brzo je vozila dalje i činila sve... dakle... i onda joj on reče kamo treba voziti. I ona ga je tamo vozila, jednostavno se užasno bojala jer je on stalno ponavljao da je arhanđeo Gabrijel i samo neka učini što joj on kaže i doveze ga tamo. I da, kad se jednom okrenula, on je odjednom nestao (Fischer 1991, tekst 37).

Ova priča kazuje o sasvim običnom događaju u automobilskoj kulturi. Slijedeći običaj, ljubazna vozačica poziva autostopera u svoj intimni, sigurni prostor, u svoj automobil i nudi mu vožnju. No zabrine se i prestraši kad suputnik odbija svaki razgovor te se konačno predstavi kao arhanđeo Gabrijel. Nema opisa njegova ikonografski određena lika (Kirschbaum 1970:74-77). On je pojavom lijep mladić. Njegovo opažanju dostupno obilježje jest ljudski lik. No lik arhanđela Gabrijela pripada kršćanskoj tradiciji. Kao što su antički anđeli bili glasnici bogova, tako i on zapravo ljudima prenosi božje poruke (Klauser 1962:239-243). No on ne daje nikakve proročanske navještaje i ne izgovara nikakvo upozorenje, već samo određuje smjer putovanja te tako predodređuje odluke vozačice. Ono što je ovdje zapravo jezovito i iznenađujuće, jest njegov iznenadni nestanak iz jurećeg vozila. Stupanj prikrivenosti demonskoga jedva da se još može opaziti. Preostaje čudesni ostatak.

Ove priče pripadaju krugu motiva o "nestalom autostoperu" (vanishing hitchhiker) (Thompson 1955-1958; Baughman 1966; Schneider 2001:430-433). Od tridesetih godina 20. stoljeća u opticaju su priče o čudnim autostoperima, često ženama i djevojkama, ali isto tako i muškim likovima koji sebe nazivaju Isusom ili arhanđelom Gabrijelom, a koji nestaju iz jurećeg automobila. Na temelju mnogobrojnih zapisa,

1993:338). Time je pokrenuta rasprava o pitanju postojanja "novog"žanra, njegove definicije, obilježja i kontinuiteta.

U aktualnom se nalazi veza između ovih priča i sadašnjice – one su reakcija na aktualno psihosocijalno, kulturno i političko stanje. Razlike se očituju u civilizacijskim pokazateljima, primjerice, u ulozi prijevoznih sredstava. Konj i vol, kočija i kola tisućljećima su određivali promet. Od 19. stoljeća industrijalizacija je poticala razvoj vozila, primjerice automobila, koja su omogućavala pokretljivost sa svim zamislivim popratnim pojavama. Ne čudi stoga što su ljudi pripovjednim oblicima odgovorili na tu promjenu pa su za te situacije oblikovali i karakteristične priče. Ove "nove" priče konfrontirane su sa "starima", pri čemu je žanrovska oznaka "predaja" svakako i nadalje prisutna kao i njezina sadržajna vezanost uz izvješća o djelovanju natprirodnog na čovjekovu svakidašnjicu te o susretu s demonskim silama. Pojmovi moderna, suvremena predaja, nevjerojatna priča, gradska predaja te velegradski mitovi jednako nam predočavaju razlikovnu dvojbu kao i termini *contemporary legend* ili *urban legend* (Smith 1996:103-112). Američki istraživači uveli su naziv *urban legend* i rabe ga za apokrifne suvremene priče s obilježjima folklornih tekstova i u koje se vjeruje (Axelrod/Oster 2000:481-483). Proizvoljnosti njihova sadržaja kao i njihovo intenzivno širenje putem medija potiču nekontrolirano i fantastično bujanje tih tekstova.

Dugogodišnje kolumne u dnevnim listovima te redovite emisije na radiju i televiziji neprekidno nas preplavljaju novim zapisima. Internet dovodi svoje korisnike u napast da po uobičajenim modelima izmišljaju priče ove vrste i stavljaju ih u opticaj (Roepfer 2001; Toporov 2001). Ali ove "predaje" ne nalazimo niti samo u industrijsko-progresivnom miljeu grada niti one žive samo od pukog pomodnog prenavljanja (Wehse 1990:67-79). U svakodnevnici uređenoj po mjeri tehnike i medicine one su odrazi pripovjedačkog diskursa s korijenima u našoj prošlosti. One su "predaje današnjice".

Demitologizirani demon

Ova četiri primjera priča potječu iz usmenog pripovijedanja. Skupljač iz 19. stoljeća redigira usmenu priču i izjednačava je sa suvremenom predodžbom o predaji koja se smatra tekstom za čitanje. Empirijski istraživač u prvoj polovici 20. stoljeća još nema pri ruci nikakav uređaj za bilježenje, ali već rekonstruira radnju priče prema svojim bilješkama. Tekstovi iz sedamdesetih godina 20. stoljeća tonski su zapisi koji su potom transkibirani (Röhrich 1989:49-65). Oni imaju obilježja govornog jezika u onoj mjeri koliko se to može pismom reproducirati (Wienker-Piepho 2002:331-346). Oni nisu autentični usmeni dokumenti.

naroda" i medijski obrađen, vraća u svakodnevno pričanje (Assmann 1983:175-193; Fischer 1995:211-233). "Novinska vijest kao predaja", medijska i novinska predaja proizvod je profesionalnog pripovjedača, novinara, koji u opticaj pušta jedinstvenu pisanu verziju Moser 1985:127-150; Gerndt 1995:48-59). Često su u ovim pričama posrijedi doživljaji ljudi s onostranim bićima u svakodnevnu svijetu. Demonološka iskustva počivaju na predodžbama u koje se vjeruje. Jedne su novine u rubrici "Panorama" (cijela stranica s kaleidoskopskim izvješćima iz cijeloga svijeta) objavile sljedeću priču:

Tekst 5 **"Crna žena" zbija šale s vozačima**

Salzburg (dpa) – Misteriozna "crna žena" ovih dana uznemiruje građane salzburških okruga Pinzgau i Pongau te područja nadbiskupije Salzburg. Prema izvješćima vozača, sablasna se žena pojavljuje noću na cesti za Pinzgau i zaustavlja vozila. Jedan je muškarac ispričao da mu je autostopistica nakon nekoliko stotina metara kazala: "Da mi nisi stao i povezo me, dogodila bi ti se prometna nesreća." U istom trenutku "je nestala." Na temelju opisa mnogi stanovnici ovog kraja vjeruju da je u ovoj misterioznoj ženi "uskrsnula" konobarica iz St. Veita u Pongau, koja je lani smrtno stradala na ovoj cesti. Automobil ove 23-godišnje konobarice pao je, naime, na željezničku prugu koja prolazi uz cestu, pa ga je pregazio vlak. I nadbiskupija Salzburg reagirala je na ove glasine. Takve pojave često su uzrokovane osjetilnim obmanama, prenadražjenom maštom ili halucinacijama, naglasila je Crkva (Fischer 1991:tekst 161).

Pisac teksta, novinar, poseže za usmenom pričom. U medijski oblikovanu pakiranju naslov upućuje na sadržaj teksta, i to s ironično-kritičkom tendencijom. Pripovjedni žanr predaje prenesen je u dvodjelni žurnalistički oblik koji ovu temu aktualizira te oblikuje tako da bude zanimljiva čitateljima. Prvi dio kazuje o pokojnici koja se vraća i koja upozorenjem pohvaljuje vozača za ljubaznost što ju je povezo te potom nestaje. U drugom se dijelu izvješćuje o stvarnoj nesreći koja objašnjava ovu čudesnu pojavu, ali se i potiče njezina zbiljnost te njezino prihvaćanje. Komentar s crkvenog gledišta pretpostavljeno vjerovanje dovodi u sumnju. Izbjegava se jasna informacija i kritičko vrednovanje. Pisac teksta ostavlja otvorenom odluku za ili protiv misteriozne žene. Ovakav stav karakterističan je upravo za priče koje u tiskanim medijima kazuju o upadima neobičnog u uobičajeno (Fischer 1999:539-549). U neobvezatnom lebdi konflikt koji nastaje time što se racionalnosti svakodnevice suprotstavljaju predodžbe protivne razumu.

Ovi tekstovi imaju svoju vlastitu povijest. Oni žive u spletu promijenljivih uvjeta i razvoja. Njihova struktura reflektira aktualni pogled

tim postupati, koje će biti konsekvence – zadaća je analitičkog istraživanja da to razjasni.

Jezgra priče navedenih zapisa prikazuje jezoviti susret ljudi koji putuju automobilom i povezu nepoznatog putnika. U tradicionalnim predajama jednom je posrijedi demon u životinjskom liku, i to vrag, a drugi put duh mrtvog čovjeka (tekst 1 i 2). Obojica pokazuju svoju demonsku snagu tako što ne mole da ih se poveže već bez poziva ili dopuštenja skaču na kola. U prvom primjeru opaki jarac pokušava zadržati žrtvu u svom ukletom području tako što iznimno oteža kola sve dok ova ne prijeđu granicu njegova područja. U drugom primjeru plameni čovjek, izgubljena duša koja moli izbavljenje, traži ljudsku pomoć. No putnici, svećenik i crkvenjak, prestraše se, sablasnom putniku najprije molitvom bude nadu, a kad njihov strah prijeđe svaku zamislivu mjeru, molitelj kletvom vraćaju u prokletstvo sudbine nesmirene duše. Za kazivača su ovdje demoni doista prisutni u stvarnosti (usp. Neubauer/Petzold 1998). Oni u 19. pa sve do početka 20. stoljeća pripadaju inventaru sablasnih bića koja dolaze u doticaj s čovjekom.

Današnje predaje pojašnjavaju drukčije shvaćanje demonskog. Nepoznati su suputnici mladići (tekst 3 i 4) i jedna žena (tekst 5) koji se ističu vanjskim obilježjima – dugom kosom i vjetrovkom ili crnom odjećom, odnosno crninom. To su ljudski likovi koji, uzdajući se u vozačku solidarnost, mole da ih se poveže. Njihova se "drukčijost" pokazuje u njihovu neočekivanu ponašanju. Ispostavlja se da je prvi autostoper zapravo odbjegli zločinac spreman na nasilje, dok se drugi uvlači u masku biblijsko-religijske figure. Demonsko se pojednostavljuje i osjeća kao opća projekcija opasnog (Zender 1977:400). Sučelje prema numinoznom jest iznenadni nestanak. Prepoznajemo ga tek tada, u njegovoj sublimiranoj konzistenciji. Crna žena pak, nesmirena duša, pripada arsenalu duhova mrtvih koji upozoravaju. Njezina se demonska egzistencija ukida povezivanjem sa stvarnom žrtvom prometne nesreće, a sam je događaj racionalno objašnjen. Demonsko se demitologizira (Fischer 1989:27-41). Otklanjaju se tradicionalne iracionalne postavke kao što je postojanje duhova te njihov utjecaj na ljude.

Ljudi su uvijek pričali priče koje su ih se u njihovoj svakodnevicu osobito dojmile. Pritom su posezali za motivima i likovima iz prošlosti, mijenjajući ih prema svojim potrebama i spoznajama (Neumann 1980:97). Jezgra priče o susretu čovjeka s demonom na kolima tradicionalna je predaje. Jarac ili vrag te plameni čovjek ili izgubljena duša likovi su tradicijske predaje. Kontekst opisuje odgovarajući milje. Kola su seljačka kola koja od mjesta do mjesta putuju po lošim putevima. Suvremene predaje u duhu vremena mijenjaju likove, rekvizite i šminku. Putnici su ljudi koji su kao autostoperi posebna vrsta sudionika u prometu i tek u maloj mjeri još uvijek posjeduju demonski nabo. Vozilo je automobil, i to

Schneider 1999:165-179). No ne može se govoriti o kontinuitetu. Vjerojatno treba poći od toga da je suvremenim predajama cilj tumačenje i razumijevanje neobjašnjivog i nevjerojatnog (Fischer 1996:187-198). Jer i moderni se ljudi jednako tako osjećaju ugroženima i pričanjem priča žele ublažiti svoju nesigurnost.

NAVEDENA LITERATURA

- Assmann, Aleida. 1983. "Schriftliche Folklore. Zur Entstehung und Funktion eines Überlieferungstyps". U *Schrift und Gedächtnis. Beiträge zur Archäologie der literarischen Kommunikation*. Aleida Assmann i Jan/Christoph Hardmeier, ur. München, 175-193.
- Axelrod, Alan i Harry Oster. 2000. *The Penguin Dictionary of American Folklore*. New York.
- Baughman, Ernest W. 1966. *Type and Motif. Index of the Folktales of England and North America*. The Hague.
- Bausinger, Hermann. 1958. "Strukturen des alltäglichen Erzählens". *Fabula* 1:239-254.
- Ben-Amos, Dan. 1996. "Kontext". U *Enzyklopädie des Märchens* 8. Berlin - New York, 225.
- Bennett, Gillian i Paul Smith. 1993. *Contemporary Legend. A Folklore Bibliography*. New York - London.
- Dégh, Linda. 1975. "Stadt-Land-Unterschiede in den USA, dargelegt am Beispiel moderner Sagenbildung". U *Stadt-Land-Beziehungen. Verhandlungen des 19. Deutschen Volkskundekongresses in Hamburg vom 1. bis 7. Oktober 1973*. G. Kaufmann, ur. Göttingen, 99-101.
- Dietz, Josef. 1965. *Aus der Sagenwelt des Bonner Landes*. Bonn.
- Fischer, Helmut. 1978. *Erzählgut der Gegenwart. Mündliche Texte aus dem Siegraum*. Köln. [Werken und Wohnen. Volkskundliche Untersuchungen im Rheinland 11]
- Fischer, Helmut. 1987. "Gespenst". U *Enzyklopädie des Märchens* 5. Berlin - New York, 1187-1194.
- Fischer, Helmut. 1988. "Erhebung und Verarbeitung von Texten alltäglichen Erzählens". U *Zwischen Festtag und Alltag. Zehn Beiträge zum Thema "Mündlichkeit und Schriftlichkeit"*. Wolfgang Raible, ur. Tübingen, 85-109. [Script Oralia 6]
- Fischer, Helmut. 1989. "Der entmythologisierte Dämon". U *Der Dämon und sein Bild. Berichte und Referate des dritten und vierten Symposiums zur Volkserzählung Brunnenburg – Südtirol 1986/87*. Leander Petzoldt i Siegfried

- Fischer, Helmut. 1989/90. "Die rheinische Volkserzählforschung". *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde* 28:13.
- Fischer, Helmut. 1991. *Der Rattenhund. Sagen der Gegenwart*. Köln - Bonn. [Beiträge zur rheinischen Volkskunde 6]
- Fischer, Helmut. 1995. "Oralität in der totalen Mediengesellschaft". U *Formen und Funktionen mündlicher Tradition. Vorträge des Akademiesymposiums in Bonn, Juli 1993*. Walther Heissig, ur. Opladen, 211-233 [Abhandlungen der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften 95]
- Fischer, Helmut. 1996. "Gegenwärtiges Erzählen als Weltdeutung durch Glauben". U *Folk Narrative and World View. Vorträge des 10. Kongresses der Internationalen Gesellschaft für Erzählforschung (ISFNR) Innsbruck 1992*. Dio 1. Leander Petzoldt, ur. Frankfurt am Main, 187-198. [Beiträge zur Europäischen Ethnologie und Folklore. Reihe B: Tagungsberichte und Materialien 7]
- Fischer, Helmut. 1999. "Serielles Erzählen in Printmedien". U *Europäische Ethnologie und Folklore im internationalen Kontext. Festschrift für Leander Petzoldt zum 65. Geburtstag*. Ingo Schneider, ur. Frankfurt am Main, 539-549.
- Fischer, Helmut. 2001. "Erzählte Wirklichkeit im Folklorisierungsprozeß". U *Folklore als Tatsachenbericht*. Jürgen Beyer i Reet Hiimäe, ur. Tartu (Dorpat), 11.
- Gerndt, Helge. 1995. "Vermischtes. Die Zeitungsnachricht als Sage". U *Medien populärer Kultur. Erzählung, Bild und Objekt in der volkskundlichen Forschung. Rolf Wilhelm Brednich zum 60. Geburtstag*. Carola Lipp, ur. Frankfurt - New York, 48-59.
- Grober-Glück, Gerda. 1985/86. "Das Aussehen des Teufels nach der Sage und Umfrage des Atlas der deutschen Volkskunde in synchronen und historischen Vergleichen". *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde* 26:109-140.
- Herold. 1987. "Ziegenbock". U *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens* 9. Berlin - New York, 918.
- Intorp, Leonhard. 1984. "Fegefeuer". U *Enzyklopädie des Märchens* 4. Berlin - New York, 964-979.
- Kemper, Dietmar i Christoph Wolf, ur. 1987. *Das Heilige. Seine Spur in der Moderne*. Frankfurt.
- Kirschbaum, Engelbert, ur. 1970. *Lexikon der christlichen Ikonographie* 2. Rom - Freiburg - Basel - Wien.
- Klauser, Theodor, ur. 1962. *Reallexikon für Antike und Christentum* V. Stuttgart.
- Klinberg, Bengt af. 1990. "Do the Legends of Today Yesterday Belong to the same Genre?" U *Storytelling in Contemporary Societies*. Lutz Röhrich i Sabine Wienerker-Piepho, ur. Tübingen, 113-123. [Script Oralia 22]
- Kramer, Karl-S. 1972. "Volks Sage und Volksglauben". U *Festschrift Matthias Zender. Studien zu Volkskultur, Sprache und Landesgeschichte*. Edith Ennen i Günter

- Moser, Oskar. 1985. "Zeitungssage-Volkssage". U *Probleme der Gegenwarts-volkskunde. Referate der österreichischen Volkskundetagung 1983 in Mattersburg*. Klaus Beitzl, ur. Wien, 127-150. [Buchreihe der Österreichischen Zeitschrift für Volkskunde. Neue Serie 6]
- Neubauer, Paul i Ruth Petzold, ur. 1998. *Demons. Mediators between this World and the Other: Essays on Demonic Beings from the Middle Ages to the Present*. Frankfurt am Main. [Beiträge zur Europäischen Ethnologie und Folklore. Reihe B: Tagungsberichte und Materialien 8]
- Neumann, Siegfried. 1980. "Volkserzählung heute". *Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte* 23:97.
- Petzoldt, Leander. 1990. *Kleines Lexikon der Dämonen und Elementargeister*. München. [Beck'sche Reihe 427]
- Petzoldt, Leander. 2002. *Einführung in die Sagenforschung*. Konstanz.
- Roeper, Richard. 2001. *Urban Legends*. Franklin Lakes.
- Röhrich, Lutz. 1951. "Der Dämon und sein Name. Sprachgeschichtliche und namenkundliche Studien über schwäbische Sagengestalten". *Paul und Braunes Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 73:456-468.
- Röhrich, Lutz. 1971. *Sage*. Stuttgart.
- Röhrich, Lutz. 1981. "Dämon". U *Enzyklopädie des Märchens* 3. Berlin - New York, 223-237.
- Röhrich, Lutz. 1987. "Geist, Geister". U *Enzyklopädie des Märchens* 5. Berlin - New York, 909-922.
- Röhrich, Lutz. 1987a. "Glaubwürdigkeit". U *Enzyklopädie des Märchens* 5. Berlin - New York, 1280-1285.
- Röhrich, Lutz. 1989. "Volkspoesie ohne Volk? Wie 'mündlich' sind sogenannte 'Volkserzählungen'?" U *Volksdichtung zwischen Mündlichkeit und Schriftlichkeit*. Lutz Röhrich i Erika Lindig, ur. Tübingen, 49-65. [Script Oralia 9]
- Sanderson, Stewart. 1969. The Folklore of the Motor-car. *Folklore* 80:241-252.
- Schell, Otto. 1898. *Bergische Sagen*. Elberfeld, 132.
- Schneider, Ingo. 1999. "Traditionelle Erzählstoffe und Erzählmotive in Contemporary Legends". U *Homo narrans. Studien zur populären Erzählkultur. Festschrift für Siegfried Neumann zum 65. Geburtstag*. Christoph Schmitt, ur. Münster, 165-179. [Rostocker Beiträge zur Volkskunde und Kulturgeschichte 1]
- Schneider, Ingo. 2001. *Contemporary Legends – Sagen der Gegenwart. Studien zur Motivesgeschichte, gesellschaftlichen Relevanz und genretheoretischen Einordnung*. Habilitationsschrift. Innsbruck.
- Smith, Paul. 1996. "Contemporary Legend: A Legendary Genre?". U *Contemporary Legend. A Reader*. Gillian Bennett i Paul Smith, ur. New York - London, 103-112.

- Wehse, Rainer. 1990. "Die 'moderne' Sage in Deutschland". *Zeitschrift für Volkskunde* 86:67-79.
- Wienker-Piepho, Sabine. 2002. "Orale Tradition". U *Enzyklopädie des Märchens 10*. Berlin - New York, 331-346.
- Zender, Matthias. 1977. "Kobold, Totengeist und Wilder Jäger". U *Matthias Zender. Gestalt und Wandel. Aufsätze zur rheinisch-westfälischen Volkskunde und Kulturraumforschung*. H. L. Cox i G. Wiegelmann, ur. Bonn, 400.

OLD DEMONS – NEW CONTEXTS: DEMONIC BEINGS IN CONTEMPORARY LEGENDS

SUMMARY

Demons are psychic realities. They become available in tales defining projections of human experience in language. These tales – oral or written – belong to that sort of text called legend. The demonological legends form the largest group of traditional legends and mirror the belief in a world full of demons. The motif of the uninvited demonic fellow-passenger is being discussed with the example of an animal ghost and that of a "fire-man" which shows up that the trust in the effectiveness of demonic power during the 19th and beginning of the 20th century is still existing. Lately the certainty in the existence of demonic beings has changed into a more sceptic discussion. The tales of the "vanishing hitchhiker" for instance describe the case of a heavenly hitchhiker, who obtains an earthy car journey in order to disappear again. The demonic being hides behind an everyday event of our mobile culture. In the traditional legend man meets a demon in an animal's appearance. Contemporary legends extinguish the existence of ghosts and their effect on the people. Figures, props and staffage are being exchanged. The relation between the contemporary legends and those of former legends are obvious concerning the motif of the "vanishing hitchhiker". A continuity in the sense of a regular development cannot be identified.

Keywords: contemporary legends, demons, Europa